

نظر اهل بیت علیهم السلام راجع به روزه گرفتن در روز عاشورا چیست؟

توضیح سؤال:

یکی از موضوعاتی که در رابطه با عاشورای حسینی از ناحیه وهابیت مطرح بوده است قضیه روزه گرفتن روز عاشورا به پیروی از سیره بنی امیه به شکرانه شهادت حضرت سید الشهداء و یاران آن حضرت و اظهار سرور و خوشحالی در آن روز بوده است. همان گونه که امام صادق علیه السلام در روایتی می فرماید:

إن آل أمیة علیهم لعنة الله ومن أعانهم علی قتل المسین من أهل الشام، نذروا نذرا إن قتل المسین علیہ السلام وسلم من فرج إلی المسین علیہ السلام وصارت الفلأفة فی آل أبی سفیان، أن یتفخذوا ذلك الیوم عیدا لهم، وأن یصوموا فیہ شکرا.

بنی امیه لعنة الله علیهم و آن افرادی از اهل شام که آنان را در کشتن مسین اعانت نمودند نذر کردند اگر مسین کشته شود... و مقام خلافت نصیب آل ابو سفیان شود روز عاشورا را برای خود قرار دهند و آن روز را برای شکرگزاری روزه بگیرند؛

امالی شیخ طوسی، ص 667، رقم 1397 / 4.

ما در آغاز نظریه بزرگان وهابیت و برخی از علمای اهل سنت را ذکر نموده و آن گاه به نقد آن خواهیم پرداخت.

ترغیب به روزه عاشوراء به خاطر تقارن این روز با روز هجرت پیامبر به مکه

شیخ عبدالعزیز بن عبدالله آل شیخ، مفتی کلّ و رئیس هیئت علمای بزرگ عربستان و رئیس مرکز تحقیقات علمی و فتاوی عربستان با صدور بیانیه‌ای و با توجیهی که در متن آمده مسلمانان را به روزه گرفتن در روز عاشوراء ترغیب می نماید:

الریاض وكالة الأنباء السعودیة: ووجه سماحة الشیخ عبد العزیز بن عبد الله آل الشیخ مفتی عام المملكة رئیس هیئة كبار العلماء وإدارة البحوث العلمیة والإفتاء، الكلمة التالیة فی الترغیب فی صوم یوم عاشوراء: الممد لله والصلاة والسلام علی رسول الله، وعلی آله وأصحابه ومن اهتدی بهداه..؛ اما بعد: فقد ثبت عن النبی أنه كان یصوم یوم عاشوراء، ویرغب

الناس فی صیامه، لأنه یوم نجی الله فیہ موسی وقومه، وأهلک فیہ فرعون وقومه، فیستحب لكل مسلم ومسلمة صیام

هذا الیوم شکرا لله عز وجل! وهو الیوم العاشر من الممر، ویستحب أن یصوم قبله یوما أو بعده یوما... ونظرا إلی أن

يوم الاثنين هو اليوم الأول من محرّم هذا العام 1422 هـ لأن الأصل هو كمال ذى الحجة، فإن الأفضل للمؤمن فى هذا العام أن يصوم يومى الثلاثاء والأربعاء والتاسع والعاشر من محرّم، أو يومى الأربعاء والخميس العاشر والحادى عشر من محرّم. وأسأل الله أن يوفقنا ويميع المسلمين لما يرضيه وأن يجعلنا جميعا من المسارعين إلى كل خير. إنه جواد كريم. وصلى الله على نبينا محمد وآله وصحبه...

مفتى عام المملكة العربية السعودية ورئيس هيئة كبار العلماء وإدارة البحوث العلمية والإفتاء عبد العزيز بن عبد الله بن محمد آل الشيخ

فبرگزاری عربستان سعودی در بیانیه‌ای از سوی عبد العزیز بن عبد الله بن محمد آل الشیخ اعلام کرد:

...؛ اما بعد؛ از پیامبر روایت شده که آن مضرت، روز عاشورا را روزه گرفته و مردم را نیز به روز گرفتن در این روز تشویق و ترغیب می‌نمودند؛ چرا که عاشورا روزی است که خداوند، موسی و قومش را نجات بخشید و فرعون و قومش را هلاک ساخت. از این رو بر هر زن و مرد مسلمانی مستحب است که روز دهم از ماه محرّم را به پاس شکرگزاری از خداوند روزه بدارد و بهتر است که روز قبل و بعد آن را نیز روزه بدارد... و با توجه به این که امسال که سال 1422 هـ ق است و ماه ذیحجه کامل می‌باشد روز دوشنبه، اوّل محرّم می‌باشد، پس بهتر آن است که امسال دو روز دهم و یازدهم محرّم را روزه بدارند...

الاتصار، عاملی، ج 9، ص 302.

گفتار ابو خالد در سایت حوزه علمیه اهل سنت زاهدان

در مقاله‌ای که در سایت رسمی حوزه علمیه اهل سنت زاهدان (سنی آنلاین)، به قلم یکی از علمای اهل سنت به نام ابو خالد این‌چنین ذکر شده است:

با توجه به جایگاه روز عاشورا، در مورد روزه آن، در سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم تأکید بسیار شده است و آن حضرت صلی الله علیه وسلم امت را تشویق به روزه گرفتن در این روز نموده‌اند. روایتی از حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه در بخاری نقل شده که می‌فرماید: رسول الله صلی الله علیه وسلم به مدینه تشریف آوردند، یهودیان را دیدند که در روز عاشورا روزه می‌گیرند، آن حضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند: [فلسفه] این کار چیست؟ [یهودیان] گفتند:

این روز مبارکی است، در این روز خداوند متعال بنی اسرائیل را از دشمنان نجات داد و حضرت موسی علیه السلام این روز را

روزه می‌گرفت. آن حضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند: من از شما به موسی سزاوارتر - نزدیک‌تر - هستم. لذا آن حضرت صلی الله علیه وسلم آن روز را روزه گرفتند و دستور به روزه آن روز دادند.

روایت دیگری نیز از ابن عباس رضی الله عنه نقل شده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمودند:

صوموا یوم عاشورا و فالقوا فیه الیهود، صوموا قبله یوماً و بعده یوماً.

روز عاشورا روزه بگیرید و با یهودیان مخالفت کنید - به این صورت که - یک روز قبل و یک روز بعد از آن

را نیز روزه بگیرید.

صحیح مسلم، ش، 1162

پاسخ:

در باره حکم روزه گرفتن در روز عاشورا اختلاف نظر وجود دارد. بعضی قائلند: روزه روز عاشورا تا قبل از وجوب روزه ماه مبارک رمضان واجب بوده؛ اما بعد از وجوب ماه رمضان روزه عاشوراء نسخ گردیده است؛ و نسبت به بعد از نسخ روزه عاشوراء بعضی قائلند: بعد از نسخ روزه عاشوراء، استحباب آن باقی است و بعضی قائل به کراهت آن هستند. و بعضی دیگر قائلند: روزه آن به اختیار واگذار شده تا هر کس بخواهد روزه بدارد.

این موضوع را در سه بخش بررسی می‌کنیم:

بخش اول: روایات اهل بیت علیهم السلام در نهی از روزه عاشوراء.

بخش دوم: اقوال علمای شیعه در این مسئله.

بخش سوم: روزه روز عاشوراء نزد اهل سنت و علمای آن.

بخش اول: روایات اهل بیت علیهم السلام در نهی از روزه عاشوراء

روزه ماه رمضان ناسخ روزه عاشوراء:

در کتب و منابع شیعه روایات متعددی وجود دارد که نشان دهنده این مطلب است که با واجب شدن روزه ماه رمضان دیگر روزه این روز از وجوب خارج گردیده و ترک روزه آن سزاوارتر است.

جهت تبیین بیشتر این مطلب و جایگاه روزه عاشوراء از منظر امامان معصوم شیعه به چند روایت از ائمه معصومین علیهم السّلام اشاره می‌کنیم و طالبان تفصیل را به کتب روایی ارجاع می‌دهیم:

محمد بن مسلم و زراره بن أعین از ابا جعفر؛ امام باقر علیه السلام درباره صوم روز عاشوراء سؤال می‌کنند حضرت در پاسخ می‌فرماید:

كان صومه قبل شهر رمضان، فلما نزل شهر رمضان ترك.

قبل از وجوب روزه ماه رمضان روزه آن واجب بود؛ اما با نازل شدن وجوب این ماه، روزه عاشوراء ترک گردید.

من لا يحضره الفقيه، ج 2، ص 51، ح 224.

در روایتی دیگر راوی می‌گوید: از امام باقر علیه السلام در باره صوم روز عاشوراء سؤال نمودم؛ حضرت فرمودند:

صوم متروک بنزول شهر رمضان، والمتروک بدعاً.

روزهای است که با وجوب روزه ماه رمضان ترک گردید و روزه گرفتن در روزه متروک بدعت مسموب می‌گردد.

کافی، ج 4، ص 146، باب صوم عاشوراء و عرفه، حدیث 4.

روزه عاشوراء سنت بنی امیه به خاطر شهادت امام حسین (ع) :

در روایتی دیگر شخصی از امام صادق علیه السلام راجع به روزه گرفتن در روز عاشوراء سؤال می‌کند حضرت می‌فرماید:

ذاک یوم قتل فیہ المسین علیہ السلام، فإن كنت شامتا فصم. ثم قال: إن آل أمیة علیهم لعنة الله ومن أعانهم علی

قتل المسین من أهل الشام، نذروا نذرا إن قتل المسین علیہ السلام وسلم من فرج إلى المسین علیہ السلام وصارت

الفلافة فی آل أبی سفیان، أن یتفذوا ذلك الیوم عیدا لهم، وأن یصوموا فیہ شکرا، ویفرمون أولادهم، فصارت فی آل

أبی سفیان سنة إلى الیوم فی الناس، واقتدی بهم الناس جمیعا، فلذلك یصومونه ویدفلون علی عیالاتهم وأهالیهم الفرع

ذلك الیوم. ثم قال: إن الصوم لا یكون للمصیبة، ولا یكون إلا شکرا للسلامة، وإن المسین علیہ السلام أصیب، فإن كنت

ممن أصیبت به فلا تصم، وإن كنت شامتا ممن سرک سلامة بنی أمیة فصم شکرا لله تعالی.

روز عاشورا روز شهادت امام حسین است. اگر می‌خواهی به مسین شماتت کنی (از بلایی که به آنها وارد شده اظهار

فشنودی کنی) در روز عاشورا روزه بگیر. بنی امیه لعنة الله علیهم و آن افرادی از اهل شام که آنان را در کشتن مسین

اعانت نمودند نذر کردند: اگر مسین کشته شود و اشخاصی که از آنان بر مسین علیه السلام فروغ کرده‌اند سالم بمانند و

مقام فلافت نصیب آل ابو سفیان شود روز عاشورا را برای خود عید قرار دهند و آن روز را برای شکرگزاری روزه بگیرند. لذا

این موضوع تا امروز بین مردم سنت و معمول شد و مردم عموماً به آنان اقتدا کردند. آری به این علت است که روز عاشورا را روزه می‌گیرند و در این روز اهل و عیال خود را مسرور می‌کنند. سپس مضرت فرمود: آری! روزه این روز برای مصیبت نیست. چون فقط برای سپاس از جهت سلامتی بنی امیه است. مسین علیه السلام در این روز مصیبت دیده است، اگر تو هم مصیبت زده هستی این روز را روزه نگیر و اگر از کسانی هستی که قصد شتمات اهل بیت را داشته و سلامت بنی امیه تو را فشنود کرده این روز را روزه بدار.

امالی شیخ طوسی، ص 667، رقم 1397 / 4.

آتش جهنم؛ بهره روزه داری عاشوراء:

در روایتی دیگر زید نرسی از زراره این گونه نقل می‌کند:

عن زید النرسی قال: سمعت عبید بن زرارۃ یسأل أبا عبد الله علیه السلام عن صوم یوم عاشورا فقال: من صامه کان مظہ من صیام ذلک الیوم مظ ابن مرجانۃ و آل زیاد. قال: قلت: وما کان مظہم من ذلک الیوم؟ قال: النار أعذنا الله من النار و من عمل یقرب من النار.

زید نرسی می‌گوید: از عبید بن زراره شنیدم که از آبا عبد الله علیه السلام راجع به روزه عاشورا سؤال نمود. مضرت فرمود: کسی که این روز را روزه بدارد مظ و نصیبش از این روز همان خواهد بود که ابن مرجانه و آل زیاد از این روز بردند. می‌گوید: گفتم مظ و نصیب آنان در این روز چه بود؟ فرمود: آتش جهنم! و به خدا پناه می‌بریم از عملی که نتیجه آن آتش باشد!

الکافی، ج 4، ص 147، شماره 6 - تهذیب، ج 4، ص 301، شماره 912 - الإستبصار، ج 2، ص 135، شماره 443.

پاداش روزه داری عاشورا غضب خداوند:

محمّد بن یعقوب عن المسین بن علی الهاشمی عن محمد بن المسین عن محمد بن سنان (عن أبان عن عبد الملك) قال: سألت أبا عبد الله علیه السلام عن صوم تاسوعاء وعاشوراء من شهر المرمز؟ فقال: ... ما هو یوم صوم. وما هو إلا یوم مزن ومصیبة دفلت علی أهل السماء وأهل الأرض وجميع المؤمنین. ویوم فرج و سرور لابن مرجانۃ و آل زیاد و أهل الشام. غضب الله علیهم و علی ذریاتهم...

از ابا عبد الله؛ امام صادق علیه السلام در باره روزه گرفتن تاسوعاء و عاشورای از ماه محرم سؤال نمودم؟ حضرت فرمود: ... این روزها برای روزه گرفتن نیست، چون این روزها روز هزن و مصیبت اهل آسمانها و اهل زمین و همه مؤمنین است و روز فرج و سرور ابن مرثانه و آل زیاد و اهل شام است، که غضب خدا بر آنان و ذریه آنان باد...

وسائل الشیعه (آل البیت)، شیخ حر عاملی، ج 10، ص 460 ج 13847.

و بسیاری از روایات دیگر که در این مجال به همین مقدار بسنده می‌کنیم.

بخش دوم : اقوال علمای شیعه

در باره روزه عاشوراء میان علمای شیعه اقوال متعددی است:

بعضی از علمای شیعه در صوم روز عاشوراء حکم به حرمت داده‌اند مانند:

مرحوم خوانساری در جامع المدارک:

وبجزه بعض متأخری المتأخرین بالمرمء ترمیما للنصوص الناهیة ومملا لما دل علی الاستمباب علی التقیة.

والظاهر أن هذا أقرب

بعضی از متأخرین از متأخرین علمای شیعه، روایات نهی در روزه عاشوراء را ترمیم داده و احادیث استمباب روزه این روز را

ممل بر تقیه نموده و در نتیجه جزه به حرمت نموده‌اند، و ظاهر این است که این نظر اقرب است.

جامع المدارک، مرحوم خوانساری، ج 2، ص 226.

و یا مرحوم محدث بحرانی در حدائق:

وبالجمله فإن دلالة هذه الأفبار علی الترمیم مطلقاً أظهر ظاهر.

بالجملة این که دلالت این أفبار (صوم یوم عاشوراء) بر ترمیم به طور مطلق، أظهر از ظاهر است.

الحدائق الناضرة، محقق بحرانی، ج 13، ص 376.

و یا مرحوم نراقی در مستند الشیعه:

فالملق: مرمء صومه من هذه الجهة. فإنه بدعاً عند آل محمد متروكة

نظر صحیح: حرمت روزه این روز است، چون روزه این روز نزد آل محمد بدعتی متروک محسوب می‌شود.

مستند الشیعه، محقق نراقی، ج 10، ص 493.

اگرچه اکثریت موجود از متأخرین مانند: سید یزدی صاحب عروه و مرحوم بروجردی و حکیم و امام خمینی و غالب شارحان عروه الوثقی، و یا موجودین در زمان حاضر جانب کراهت را اختیار نموده‌اند. (العروه الوثقی، سید یزدی، ج 3، ص 657) و گروه اندکی نیز روزه گرفتن به نیت حزن و اندوه و نه به نیت تبرک جستن به شکلی که بنی امیه کردند را تا عصر روز عاشوراء و سپس افطار کردن قبل از غروب را (ترجیحاً با تربت سیدالشهداء علیه السلام) مستحب دانسته و این راه جمع بین اخبار ناهیه و اخبار وارده در استحباب صوم عاشوراء دانسته‌اند، مانند آن چه که شیخ در استبصار (استبصار، شیخ طوسی، ج 2، ص 136) با استفاده از روایت زیر انجام داده است:

عبد الله بن سنان عن الصادق عليه السلام قال: دفلت عليه يوم عاشورا فألفيته كاسف اللون ظاهر المزن و دموعه تنمدر كاللؤلؤ المتساقط، فقلت: يا ابن رسول الله مم بكأؤك لا أبكي الله عينيک فقال لي: أو في غفلة أنت؛ اما علمت أن المسين عليه السلام أصيب في مثل هذا اليوم فقلت: يا سیدی فما قولک فی صومه قال لي: صمه من غير تبییت وأفطره من غير تشمیت ولا تجعل صوم يوم کما ولیکن إفطارک بعد صلاة العصر بساعة على شربة من ماء فإنه فی ذلك الوقت من ذلك اليوم تجلت الهیاء عن آل رسول الله صلى الله عليه وآله وانكشفت الملممة عنهم

عبد الله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند: روز عاشورا به مضر آن مضرت مشرف شد و آن مضرت را با رنگی تیره و گرفته و مزنی که در چهره ظاهر بود و اشکی که همچون دانه‌های لؤلؤ از پیشمان مبارک جاری بود مشاهده نمودم، عرض کردم: یا ابن رسول الله! خداوند پیشمانتان را نگراند گریه شما به فاطر پیوست؟ مضرت فرمودند: آیا غافلی و نمی‌دانی که مسین علیه السلام در مثل امروزی به مصائب مبتلا شده است؟ عرض کردم: ای سید و آقای من! نظرتان در باره روزه گرفتن در این روز چیست؟ مضرت فرمودند: این روز را روزه بدار؛ اما بدون این که آن را به پایان برسانی افطار کن و بدون آن که از آن انتظار ریمت داشته باشی و آن را صوم کامل قرار نده و بعد از ساعتی از نماز عصر گذشته با جرعه‌ای از آب آن را افطار کن...

مصباح المتعجد، شیخ طوسی، ص 547.

لذا، فقهای شیعه با الهام از روایات اهل بیت علیهم السلام چون این روز را روز حزن و اندوه و اقامه عزا در مصیبت حضرت ابا عبد الله الحسین علیه السلام می‌دانند از هرگونه عملی که منافات با اقامه عزا در این روز داشته باشد به شدت نهی فرموده‌اند و مؤمنین را توصیه فرموده‌اند تا در این روز دست از کارهای روز مره کشیده و این روز را روز مصیبت و حزن و بکاء خود قرار دهند. از باب نمونه امام رضا علیه السلام در روایتی می‌فرمایند:

من کان يوم عاشوراء يوم مصیبتة ومزنه وبکائه يجعل الله عز وجل يوم القيامة يوم فرمه وسروره وقرت بنا فی

البنان عینه.

کسی که روز عاشوراء روز مصیبت و مزن و اندوه و گریه او باشد فداوند روز قیامت را روز شادی و سرور او قرار داده و پیشمانش را در بهشت به ما روشن خواهد فرمود.

علل الشرائع، شیخ صدوق، ج 1، ص 227.

در روایت فوق از آنجا که امام علیه السلام روز عاشوراء را روز مصیبت و حزن و اندوه و گریه می‌داند، لذا هرگونه عملی که در آن ذره‌ای شائبه شادی و یا فرح و سرور و یا اشتغال به امور دنیایی که غفلت از مصائب امام حسین علیه السلام را به دنبال داشته باشد را خلاف خواست خدا و اهل بیت دانسته‌اند.

بخش سوم: روزه عاشوراء نزد اهل سنت و علمای آن

تناقضات شدید در روایات روزه عاشوراء در منابع اهل سنت

با مراجعه به صحاح اهل سنت به مجموعه‌ای از روایات متناقض پیرامون صوم روز عاشوراء مواجه می‌شویم که در بسیاری از موارد جمع بین آنها غیر ممکن می‌باشد.

روزه داری پیامبر و قریش قبل از اسلام در عاشوراء

از جمله روایاتی که در صحیح بخاری آمده و باعث فتوای برخی از علمای اهل سنت به استحباب صوم روز عاشوراء شده روایت زیر است:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُهُ، فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تَرَكَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ.

عایشه می‌گوید: روز عاشوراء را قریش در جاهلیت روزه می‌گرفت، و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز این روز را روزه می‌داشت، و زمانی که حضرت به مدینه آمد هم‌چنان این روز را روزه می‌داشت و دیگران را نیز امر به روزه می‌نمود، تا این‌که روزه ماه رمضان واجب گردید؛ که از آن به بعد حضرت روزه روز عاشوراء را ترک نمود و دستور داد هر کس می‌خواهد این روز را روزه بدارد و هر کس نمی‌خواهد روزه نگیرد.

صحیح البخاری، ج 2، ص 250، ح 2002، کتاب الصوم، ب 69. باب صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ.

اولاً: این روایت به خاطر وجود «هشام بن عروه» در سلسله سند آن اشکال و مناقشه‌سندی دارد؛ زیرا ابن قطن در باره او گفته:

«آنه اختلط و تغیر»، (او تغییر کرد و مطالب نادرست و صحیح را مخلوط نمود) و ذهبی در باره او می‌گوید:

«آنه نسی بعض محفوظه او وهم»، (او بعضی محفوظاتش را فراموش می‌کرد و یا در آن‌ها شک می‌کرد) و یا از ابن خراش در باره او

آمده است که: «کان مالک لا یرضاه نقم علیه حدیثه لأهل العراق»، (مالک از وی رضایت نداشت و از احادیث او که برای اهل عراق

نقل می‌کرد انتقاد می‌کرد). میزان الاعتدال، ج 4، ص 301.

و ثانیاً: این روایت با روایاتی که در زیر می‌آید تناقض دارد:

بی اطلاعی پیامبر و قریش از روزه عاشوراء تا زمان هجرت

از جمله روایات دیگری که در صحیح بخاری آمده و با روایت فوق تضاد و تناقض کامل دارد این روایت می‌باشد:

مَدَنَّا أَبُو مَعْمرٍ مَدَنَّا عَبْدُ الْوَارِثِ مَدَنَّا أَيُّوبُ مَدَنَّا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

- قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ. فَرَأَى الْيَهُودَ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ. فَقَالَ «مَا هَذَا». قَالُوا هَذَا يَوْمٌ مَكَلَعُ:

هَذَا يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ. فَصَامَهُ مُوسَى. قَالَ «فَأَنَا أَمَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ». فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ.

نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به مدینه آمد و یهود را دید که روز عاشوراء را روزه گرفته‌اند، فرمود: این کار برای

چیست؟ گفتند: این روزی فرزندهای است که در آن بنی اسرائیل را خداوند از دست دشمنانش نجات بخشیده است؛ لذا

موسی و پیروانش این روز را روزه می‌دارند. حضرت فرمود: من برای تبعیت از موسی امق و سزوارتر هستم از این رو

حضرت این روز را روزه گرفت و نیز امر فرمود تا این روز را روزه بگیرند.

صحیح بخاری، ج 2، ص 251، شماره حدیث 2004.

روایت اول می‌گوید: رسول خدا صلی الله علیه وآله و قریش از زمان جاهلیت این روز را روزه می‌گرفتند و بعد از اسلام نیز تا سیزده سال

که در مکه بودند روزه گرفتن در این روز هم‌چنان به قوه خود باقی بود و بعد از هجرت به مدینه روزه ماه رمضان تشریح شد و از آن به

بعد بود که روزه روز عاشورا به اختیار خود واگذار شد تا هر کس می‌خواهد روزه بدارد و هر کس نمی‌خواهد روزه نگیرد.

اما روایت دوم می‌گوید: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم زمانی که به مدینه هجرت نمود نه تنها این روز را روزه نمی‌گرفت چون؛

حتی از روزه این روز خبر هم نداشت و وقتی یهود را مشاهده نمود که این روز را روزه می‌گیرند با تعجب از علت این کار سؤال نمود و

پاسخ شنید که یهود به خاطر خرسندی از نجات حضرت موسی، این روز را روزه می‌گیرند؛ از این جهت رسول خدا صلی الله علیه وآله

وسلم فرمود: اگر این چنین است من به علت نجات خود از دست کفار مکه خود را سزوارتر از موسی برای روزه گرفتن این روز می‌دانم. و

از آن به بعد بود که حضرت نه تنها این روز را خود روزه می‌گرفتند؛ بلکه دیگران را نیز امر به روزه گرفتن می‌نمودند.

ترک روزه عاشورا با وجوب رمضان

به روایتی دیگر که بخاری در صحیح خود آورده و با روایات فوق تناقض دارد توجه کنید:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَاشُورَاءَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تَرَكَ. وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ لَا يَصُومُهُ، إِلَّا أَنْ يُوَافِقَ صَوْمَهُ.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روز عاشوراء را روزه می‌گرفت و دیگران را نیز امر به روزه این روز می‌نمودند تا این که ماه رمضان واجب گردید از آن به بعد دیگر روزه این روز ترک گردید و عبد الله بن عمر نیز این روز را روزه نمی‌گرفت مگر زمانی که عاشورا به روزی می‌افتاد که عادتاً آن روز را روزه می‌گرفت (مثلاً روز جمعه).

صحیح البخاری، ج 2، ص 226، ح 1892، کتاب الصوم، باب وُجُوبِ صَوْمِ رَمَضَانَ.

پس این روایت موافق با روایت دوم در روزه روز عاشوراء قبل از وجوب ماه رمضان و مخالف با آن در اجباری و یا اختیاری بودن روزه عاشوراء است.

عمل نکردن پیامبر به حکمی که خود امر فرموده

مشکل دیگر این روایات مطلبی است که طبق روایت هیشمی در مجمع الزوائد به وجود می‌آید:

هیشمی در مجمع الزوائد از ابو سعید خدری روایت می‌کند:

ان رسول الله صلى الله عليه وسلم أمر بصوم عاشوراء وكان لا يصومه.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به روزه عاشوراء امر می‌فرمود و حال آنکه خود این روز را روزه نمی‌گرفت.

مجمع الزوائد، هیشمی، ج 3، ص 186.

یعنی: به گفته این روایت هیشمی، اشکال بین و آشکار در روایت صوم روز عاشوراء این است که چگونه ممکن است رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به کاری نیک امر کند در حالی که خود اهل انجام آن نباشد؟!

موافقت پیامبر با آئین اهل کتاب!!!

در روایتی دیگر که در صحیح بخاری آمده و کاملاً در تضاد با روایات فوق است رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را در اموری که دستور از خداوند نداشته است تابع و مطیع آیین یهود و یا غیره دانسته است!!!
بخاری در صحیح خود از ابن عباس این گونه آورده است:

وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُمَبِّ مُوَافَقَةً أَهْلَ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ....

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم دوست می‌داشت تا در اموری که از سوی خداوند امری برایش صادر نشده از اهل کتاب (یهود و نصارا) تبعیت کند...

صحیح البخاری، ج 4، ص 269، ح 3558، کتاب المناقب، ب 23، باب صِفَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

و نیز ابن حجر عسقلانی عالم بزرگ اهل سنت می‌گوید:

و قد كان (ص) يُمَبِّ مُوَافَقَةً أَهْلَ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ، وَ لَا سِيَّمًا إِذَا كَانَ فِيمَا يَخَالِفُ فِيهِ أَهْلَ الْأَوْتَانِ.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در آن مواردی که امری برایش وجود نداشت موافقت با اهل کتاب را دوست می‌داشت. مخصوصاً اگر در آن کار مخالفت با بت پرستان وجود می‌داشت.

فتح الباری، ابن حجر، ج 4، ص 213.

زین الدین بن رجب بن عبد الرحمن حنبلی که متوفای سال 795 هـ ق است، در کتاب خود بعد از آن که روزه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را به چهار حالت تقسیم می‌کند می‌گوید:

المالَةُ الثَّانِيَةُ أَنَّ النَّبِيَّ (ص) لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَ رَأَى صِيَامَ أَهْلِ الْكِتَابِ لَهُ وَ تَعْظِيمَهُمْ لَهُ وَكَانَ يُمَبِّ مُوَافَقَتَهُمْ! فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ صَامَهُ، وَأَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ، وَأَكَّدَ الْأَمْرَ بِصِيَامِهِ، وَ الْمَثَّ عَلَيْهِ مَتَى كَانُوا يَصُومُونَهُ أَطْفَالَهُمْ.

حالت دوم این است که نبی اکرم صلی الله علیه و آله وسلم وقتی که به مدینه هجرت نمود و روزه اهل کتاب و بزرگداشت آن‌ها بر این روز را مشاهده نمود و نیز دوست می‌داشت که با آن‌ها در این کار موافقت کند! از این رو کاری را که در آن از سوی خداوند امر نداشت را انجام داد و آن روز (عاشوراء) را روزه گرفت و نیز مردم را نیز به روزه گرفتن آن روز امر فرمود. و تا مدی بر این کار اصرار و پافشاری ورزید که دستور داد که کودکان و اطفال را نیز به روزه گرفتن این روز وادار کنند.

لطائف المعارف، ص 102.

در قسمت بعد این مطلب را بررسی می‌کنیم تا مشخص گردد آیا رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در احکام الهی آیا موافقت با یهود و یا نصارا را دوست می‌داشت؟

آیا پیامبر تبعیت از یهود را دوست می‌داشت!!

جای بس شگفتی است که گفته شود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به خاطر تبعیت از یهود روزه روز عاشوراء را امر نموده است!!

بعضی از علمای شیعه و سنی بر این عقیده هستند که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم؛ حتی قبل از بعثت نیز در عبادات خود تابع ادیان دیگر نبوده و از آیین یهود و نصارا تبعیت نمی کرده است در این خصوص به مطالب زیر توجه نمایید:

فخر رازی از علمای بزرگ اهل سنت می گوید:

... الامتثال الثانی وهو مقیقة المسألة فیدل علی بطلان وجهه:

الأول: لو كان متعبدا بشرع أمد لوجب أن يرجع فی أمكان الموائد إلى شرعه وأن لا يتوقف إلى نزول الومی لكنه لم يفعل ذلك لوجهین:

الأول: أنه لو فعل لأشتهر. والثانی: أن عمر رضی الله عنه طالع ورقة من التوراة فغضب رسول الله علیه الصلاة والسلام وقال لو كان موسى میا لما وسعه إلا اتباعی ولما لم یکن كذلك علمنا أنه لم یکن متعبدا بشرع أمد المیة الثانیة: أنه علیه السلام لو كان متعبدا بشرع من قبله لوجب علی علماء الأعصار أن يرجعوا فی الوقائع إلى شرع من قبله ضرورة أن التأسی به واجب ومیث لم یفعلوا ذلك البتة علمنا بطلان ذلك.

المیة الثالثة: أنه علیه الصلاة والسلام صوب معاذا فی مکمه باجتهد نفسه إذا عدم مکم المادئة فی الكتاب والسنة ولو كان متعبدا بمکم التوراة كما تعبد بمکم الكتاب لم یکن له العمل باجتهد نفسه متى ينظر فی التوراة والإنجیل.

... و اما در رابطه با امتثال دوّم که مقیقت مساله هم همین است وجهی برای بطلان آن وجود دارد:

اوّل: اگر آن مضرت قبل از بعثت به شریعت کسی (مضرت موسی و یا مضرت عیسی) متعبد می بود لازم بود در موائد و اتفاقاتی که بعد از بعثت برایش پیش می آمد به امكان شریعت قبل خود مراجعه نماید و منتظر نزول ومی نماند؛ اما آن مضرت این کار را نمی کرد به دو دلیل:

اوّل: چون اگر چنین کرده بود متمماً مشهور می گشت.

دوّم: عمر بزرگی از تورات را مطالعه کرد و به همین دلیل رسول خدا صلی الله علیه [و آله] و سلّم غضبناک شد و فرمود: اگر موسی زنده می بود چاره ای جز تبعیت از من نمی داشت و زمانی که ما این مورد را می بینیم به یقین می فهمیم که آن مضرت به شرایع قبل متعبد نبوده است.

دلیل دوّم: اگر آن مضرت متعبد به شرایع دیگر می بود لازم بود بر علمای اعصار که در وقایع و موائد به شریعت

قبل خود مراجعه کنند چرا که تاسی و مراجعه بر آنان واجب است و زمانی که می بینیم چنین مراجعه ای صورت

نگرفته به بطلان این نظر یقین پیدا می‌کنیم.

دلیل سوّم: آن مضرت « معاذ » را در مکه که در کتاب و سنّت نیافته بود و از پیش خود اجتهاد کرده بود تایید نمود و اگر بنا می‌بود که آن مضرت به مکه تورات متعدّد می‌بود نمی‌توانست بدون مراجعه به تورات و انجیل اجتهاد به نفس کند.

المحصل. فخر رازی (606 هـ). ج 3. ص 263

و یا ابوالحسین بصری می‌گوید:

... أن نبينا (ص) لم يكن متعبداً قبل النبوة ولا بعدها بشرية من تقدم لا هو ولا أمته...

... پیامبر ما و امت او هیچ یک از شرایع و ادیان دیگر را عبادت نکرده است...

المعتمد، ابو الحسين بصری، ص 336.

ابن عابدین در حاشیه رد المحتار می‌گوید:

هل كان قبل البعثة متعبداً بشرع أم؟ أن المفتر عندنا عدمه وهو قول الجمهور

در رابطه با عبادت پیامبر علیه الصلاه و السلام به شریعتی دیگر قبل از اسلام... در ابتدای کتاب صلاه گفته شد که نظر مفتر ما عدم عبادت آن مضرت طبق شریعت دیگر است و نظر جمهور علماء هم همین است.

حاشیه رد المحتار. ابن عابدین. ج 1. ص 97.

ثانیاً: روایات متعددی در منابع اهل سنّت حکایت از آن دارد که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم دیگران را از تبعیت یهود منع می‌نمود.

از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت نموده‌اند:

ليس منا من تشبه بغيرنا لا تشبهوا باليهود ولا بالنصارى.

از ما نیست کسی که به غیر ما از یهود و نصارا تشبّه نماید.

سنن ترمذی، ج 4، ص 159

در روایتی دیگر از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آورده‌اند:

لا تشبهوا باليهود و النصارى.

با یهود و نصارا مشابّهت نداشته باشید.

فتح الباری، ابن حجر، ج 11، ص 12.

و یا این روایت از پیامبر که فرمود:

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم صلوا في نعالكم وخالفوا اليهود.

با کفش‌هایتان نماز بفروشید تا با یهود مخالفت ورزیده باشید.

المعجم الكبير، ج 7، ص 290، ح 7165 - البدايه والنهائيه، ابن كثير، ج 2، ص 172 - المستدرک علی الصحیحین، ج 1، ص 260.

حال با توجه به این دسته از روایات که در منابع اهل سنت ذکر شده چگونه می‌توان پیامبر را در صوم روز عاشورا تابع یهود دانست.

اشکالات روایات روزه در عاشوراء

در روایاتی که اهل سنت در فلسفه و حکمت روزه عاشورا نقل کرده اند اشکالات متعددی به چشم می‌خورد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

روزه روز عاشوراء به خاطر مخالفت با یهود:

از سوی دیگر دسته‌ای از روایات دقیقاً مخالف با روایاتی که پیامبر را در روزه گرفتن روز عاشوراء تابع یهود می‌دانست وارد شده و بر این مضمون دلالت دارد که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به خاطر مخالفت با یهود این روز را روزه می‌گرفتند که در این صورت تناقضات در روایات روزه عاشوراء شدیدتر می‌شود:

عن النبی صلى الله عليه وآله وسلم: صوموا عاشوراء وخالفوا فيه اليهود.

عاشوراء را روزه بگیرید و با یهود در این کار مخالفت کنید.

مجمع الزوائد، هیثمی، ج 3، ص 188 - السنن الکبری، ج 4، ص 475.

عدم مطابقت روز عاشورا با روزه یهود

با مراجعه به تاریخ و اقوال محققان به دست می‌آید که مدار تغییر سال نزد یهود سال قمری نبوده تا بخواهد در بین آنان این گونه سنت شده باشد که همه ساله روزی که مطابق با روز عاشوراء می‌شود روزه بگیرند تا پیامبر اکرم بخواهد در مخالفت و یا متابعت با یهود (بر اساس اختلاف روایاتی که در بالا ذکر شد) روزه عاشورا را مورد امر و یا نهی قرار دهد.

زیرا روزه یهود در روز دهم از ماه تشرین الاول که مطابق با آبان ماه شمسی و اکتبر میلادی است بوده، که آن را روز

کیپور «kipur» یعنی: روز «کافر» و یا «کفار» نامیده‌اند، و آن روزی است که اسرائیلیون با لوح دوم از دین خود آشنا شدند. پس با توجه به مطلب فوق این که گفته شود: سنت یهود این بوده است که همه ساله در روز عاشوراء از ماه محرم روزه می‌داشته است غیر قابل توجیه است. اضافه بر آن، روز ورود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به مدینه در هجرت از مکه روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول بوده است و نه در ماه محرم (تاریخ طبری، ج 2، ص 3 - الکامل فی التاريخ، ج 2، ص 518 - فتح الباری، ج 4، ص 289) حال با این تفصیل چگونه ممکن است روز ورود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم با روز سنت یهود در روزه گرفتن هم‌زمان شده باشد و مردم را به خاطر نجات خود از کفار مکه امر به روزه این روز نموده باشد؟!

بنا بر این سال یهود بر اساس سال شمسی است، یعنی: تقریباً هر 36 سال یک بار روز عاشورا با روزی که مورد نظر یهود برای روزه گرفتن است مقارن می‌گردد. پس روزه گرفتن در روزی به نام عاشوراء و در ماهی به نام محرم که بر اساس آن همه سال بخوانند در سال‌روز نجات موسی از چنگال فرعون آن روز را روزه بگیرند و تبدیل به سنت یهود شود از امور غریب است.

تفاوت روزه یهود با روزه اسلام:

اشکال اساسی دیگر به روایات روزه عاشورا تفاوت موقعیت زمانی روزه یهود با روزه مسلمانان متفاوت است که به جای صبح تا غروب، از غروب آفتاب تا غروب آفتاب روز دیگر است؛ همان‌گونه که دکتر جواد علی آورده است:

و یقصدون بصوم الیهود یوم عاشوراء ما یقال له: «یوم الکفارة» و هو یوم صوم و انقطاع و یقع قبل عید المظالم بقمسة آیام فی یوم عشرة تشری و هو یوم الکبور «kipur»، و یكون الصوم فیہ من غروب الشمس إلى غروبها فی الیوم التالی، و له مرممة کرممة السبت، و فیہ یدفل الکاهن الأعظم قدس الأقداس لأداء الفروض الدینیة المفروضة فی ذلک الیوم.

و مقصود از روزه یهود در روز عاشوراء آن روزی است که به آن: «روز کفار» گفته می‌شود و آن روزی است که در آن روزه گرفته و به عنوان روز انقطاع از آن یاد کرده و پنج روز قبل از عید مظالم در ده روز اول ماه تشرین می‌باشد که به آن روز «kipur»، (کیپور) گفته می‌شود و روزه در آن از غروب فورشید امروز تا غروب روز بعد است، و برای آن مرمتی هم‌چون مرمت روز شنبه قائلند، و در این روز، کاهن اعظم برای آداء فرائض دینی وارد قدس الأقداس می‌شود.

المفصل فی تاریخ العرب، ج 6، ص 339 چاپ دارالملايين - کتاب المقدس، ج 2، ص 2660.

به این قسمت از متن فوق توجه نمایید:

... یوم الکبور «kipur»، و یكون الصوم فیہ من غروب الشمس إلى غروبها فی الیوم التالی...

... روز «kipur» (کیپور) گفته می‌شود و روزه در آن از غروب فروردین امروز تا غروب روز بعد است...

سقاف که از خبرگان این فن است می‌گوید:

فی واقعنا الماضر لانجد ائی یهودی یصوم فی العاشر من محرّم أو یعدّه عیداً، و لم یوجد فی السجلات التاریفیة ما یشیر
إلی أنّهم صاموا فی العاشر من محرّم أو عدوّه عیداً، بل الیهود یصومون یوم العاشر من شهر تشرین و هو الشهر الأوّل
من سنتهم فی تقویمهم و تاریخهم إلاّ أنّهم لا یسمّونه یوم عاشوراء، بل یوم أو عید کیپور.

در زمان ما هیچ شفص یهودی یافت نمی‌شود که روز دهم محرّم را که عید آنان محسوب شود روزه بگیرد، و در مطالب
ثبت شده تاریخی نیز چیزی که دلالت بر این موضوع نماید یافت نشد، چون یهود روز دهم از ماه تشرین که اوّلین ماه از
سال آن‌هاست را روزه می‌گیرند که این را روز عاشوراء نمی‌نامند، چون روز و یا عید کیپور می‌نامند.

مجله الهادی در 7 جلد، ج 2، ص 37.

نتیجه پژوهش:

با توجه به روایات متعددی که از منابع شیعه و سنی در نقد روزه روز عاشوراء بیان شد، هرگونه اعتماد به صدور این روایت از ناحیه رسول
خدا صلی الله علیه وآله وسلّم را سلب نموده و این احتمال را تقویت می‌کند که این روایات از ساخته‌ها و جعلیات خاندان بنی امیه است
که خود پدید آورنده واقعه کربلاء بودند و به این نحو خواسته‌اند با کم‌رنگ نمودن اهمیت روز عاشوراء در جامعه اسلامی اذهان را به امور
دیگر متوجه سازند تا شاید به این شکل هم شده ذره‌ای از لکه ننگی که تا ابد برای خود ایجاد نموده‌اند را کم کنند.

موفق باشید

گروه پاسخ به شبهات

موسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر (عج)